

XVII. Kárpátaljai Tudományos Diákköri Konferencia

KORLÁTH GYULA REFORMÁTUS LELKÉSZ

ÉLETE ÉS SZOLGÁLATA

Pályamunka

Készítette: Orosz Melánia

III. évfolyamos történelem szakos hallgató

Témavezető: Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya

PhD, docens

Beregszász – 2023

TARTALOM

1. Bevezetés.....	3
1.1. A téma problematikája és eddigi kutatottsága.....	3
1.2. A munka célja és feladata.....	3
1.3. A téma forrásai	3
2. Családi háttér és korai szolgálatai	4
2.1. Származása és lelkeszi szolgálatainak a kezdete.....	4
2.2. Házassága, gyermekei	5
3. Szolgálata és tevékenysége a Fornos Református Egyházközségben	8
3.1. Lelkeszi tevékenysége a csehszlovák időkben.....	8
3.2. Életnek utolsó évtizede a szovjet megszállást követően	18
Összefoglaló.....	22
Használt források és szakirodalom.....	23

1. Bevezetés

1.1. A téma problematikája és eddigi kutatottsága

Az elmúlt évszázadban a mai Kárpátalja területén a fennhatóságot különböző államhatalmak gyakorolták egymás után, igyekezve az előző állam hagyatékait megsemmisíteni, és közben az emberek gondolkodását, hozzáállását is megváltoztatni. Ezekben az időkben nagy szükség volt olyan személyekre, akik a magyar identitás megtartásáért tevékenykedtek környezetükben. Ez a feladat – az általunk tárgyalt időszakban – sokszor a lelkészekre hárult, főleg a kisebb településeken, akiknek a neve ma már legtöbbször feledésbe merült, mint esetünkben Korláth Gyuláé (1878–1953), a Fornoszi Református Egyházközség egykori tiszteletesé. Ő szülőfalum egyházközségének a történetében eddig az egyik leghosszabb ideig szolgált lelkésze (1908–1953 között). Szolgálati ideje egybeesett a két világháború idejével, a csehszlovák állam fennhatóságával és a szovjet éra első évtizedével a mai Kárpátalja területén.

Azért esett erre a témára a választásom, mert ritkaságszámba megy az a hosszú időszak, amelyet Korláth eltöltött Fornoszon, mégis nevére kevesen emlékeznek a gyülekezeti tagok közül, pedig sírkövét ma is meg lehet találni a falu régi temetőjében. Tudományos szempontból így először került feltárássra Korláth Gyula református lelkész élete és szolgálata.

1.2. A munka célja és feladata

A munka célja feltárni és bemutatni Korláth tiszteletes életének fontosabb eseményeit, tevékenységeit, mit tett a község magyar identitásának az ápolásáért az első Csehszlovák Köztársaság idején.

A munka feladata ismertetni Korláth Gyula családi hátterét, tanulmányait, szolgálatait más községekben. Majd megmutatni a fornoszi gyülekezetben 45 évig végzett lelkészi tevékenységeit egészen a haláláig. Közben pedig gyülekezettörténeti írásai alapján megismerni azt, hogy a község hogyan élte meg az első világháborút, majd az azt követő csehszlovák időket.

1.3. A téma forrásai

Mivel Korláth életútjával kapcsolatban még nem született tudományos munka, ezért a pályamunka megírásánál különböző elsődleges írott források feltárását végeztem, illetve a korszakról írt átfogó tudományos munkákat, szakirodalmat is tanulmányoztam.

A téma elsődleges forrásaiként a Beregi Református Egyházmegye jegyzőkönyveit használtam, amelyek jó kiindulási alapként szolgáltak a kutatásban. A gyülekezet életről,

annak a gazdasági helyzetéről és a szolgálattevőkről adtak információkat a XIX. század végétől a XX. század első feléig. Korláth Gyula önéletrajza (mely a Tiszántúli Református Egyházkerület Leváltárának egy kiadványában található meg)¹ és gyülekezettörténeti leírásai² nagyban segítettek abban, hogy milyen is volt a családi háttere, illetve a gyülekezet hogyan is élte meg a történelmi eseményeket a tiszteletes szemével. A szovjet korszak beköszöntével az írott források hiányával szembesültem, így erről az időszakról kettő ma is élő gyülekezeti tag visszaemlékezései szolgáltak alapul. Ezen a szubjektív források mellett elengedhetetlen volt kontrollként egyéb objektív források bevonása is, illetve a forráskritika módszerét alkalmazni.

Korabeli kiadványokat és sajtótermékeket is beemeltem a témafeltárásba, amelyeket az Arcanum Digitális Tudománytár online adatbázisában és a Hungaricana közgyűjteményi portálon találtam. Ezek az egyházközségre vonatkozó írások sokat segítettek abban, hogyan is látták kívülről a gyülekezetet, milyen események befolyásolták működését.

Másodlagos forrásként használtam Fodor Gusztáv Adattárát a kutatás kiindulópontjaként,³ továbbá Fritz Peyer-Müller kötetét, amelyben a Kárpátaljai Református Egyház a két világháború közötti történetével foglalkozott.⁴ A szovjet államhatalom kezdeti egyházpolitikájáról Kárpátalján pedig a *Kárpátalja története. Örökség és kihívások* c. monográfiából informálódtam.⁵

2. Családi háttér és korai szolgálata

2.1. Származása és lelkeszi szolgálatának a kezdete

Korláth Gyula az egykori Bereg vármegye Barkaszó településen született 1878. augusztus 2-án. Édesapja, Korláth József református kántortanító volt, akinek irányítása és felügyelete alatt végezte el fia az öt elemi osztályt szülőfalujában. Korláth édesanyját Szegedy Juliánnának hívták.⁶

A Sárospataki Református Főgimnáziumban érettségizett nyolc gimnáziumi osztály elvégzése után, majd ott hallgatott teológiát is.⁷ Tanulmányait befejezve Nagylónyán (Bereg

¹ Itt viharzott át felettünk... I. kötet. Református lelkesz-önéletrajzok Kárpátaljáról és Partiumból, 1942-ből. Vál. és sajtó alá rend.: SZABADI István. TtREL, Debrecen, 2008. 89-92.o. (Továbbiakban: Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008.)

² Tiszántúli Református Egyházkerület Leváltára, Debrecen (TtREL) I.8.c.2. 8. fólió

³ FODOR Gusztáv: Adattár: Kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz (1523–2016). Református múltunk kezesség I. Narancsik Imre Kutatói Műhely, Tiszaszentimre, 2016. (Továbbiakban: FODOR 2016.)

⁴ PEYER-MÜLLER, Fritz: A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között - kitekintéssel a jelenre. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztály, Budapest, 1995. (Továbbiakban: PEYER-MÜLLER 1995.)

⁵ Kárpátalja története. Örökségek és kihívások. Főszerk.: CSATÁRY György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021.

⁶ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.o.

⁷ Uo.

vármegye) Ecsedy Károly lelkész mellett volt segédlelképásztor 1903–1906 között. Az 1906 végén beszüntetett kislónyai felekezeti iskolából a nagy- és kislónyai állami iskolába beiratkozott 84 kislónyai tanköteles gyerek vallás- és énektanításával bízták meg Korláthot.⁸ Az 1905-1906. iskolai év végén a záróvizsgálatok során az iskolaköri látogatók jelesként osztályozták tevékenységét, illetve édesapja is ezt az osztályzatot kapta barkaszói tanításaiért (Korláth József nem sokkal később, 1907-ben már nyugalmazott tanítóként szerepel a jegyzőkönyvekben).⁹

Nagylónyáról a szomszéd faluba, Mátyusra hívták meg 1906. október 7-étől főállásba lelkésznek.¹⁰ Az itt töltött másfél évi szolgálatának a vége felé 1908-ban a kislónyai gyülekezet felügyelő lelkésze (a lelkészi teendőkkkel Csatóry Dezső nagylónyai segédlelkész volt megbízva) is volt, míg a gyülekezet lelképásztor, Gerzsenyi István Budapesten tartózkodott súlyos betegsége gyógyítása miatt.¹¹

Az 1908. április 6-ai egyházmegyei közgyűlésen titkos szavazást tartottak lelkészválasztás céljából a csonkapapi gyülekezet számára korábbi tiszteletesük elhalálozása miatt. A pályázók névsorának a felolvasása után Korláth Gyula más lelkészekkel együtt visszalépett az állás betöltésétől.¹² Valószínűleg Korláth ekkor már értesülhetett arról, hogy Fornoson a megüresedett lelkészhelyre (miután Gyarmathy József fornosi tiszteletes úr elfogadta a Barkaszóra szóló lelkészi állás ajánlatát)¹³ őt szeretnék meghívni, ami be is következett.

2.2. Házassága, gyermekei

Korláth Gyula Fornoson házasodott össze 1909. július 8-án R. Vozáry Margit munkácsi állami elemi iskolai tanítónővel,¹⁴ aki később Fornoson is tanított, amikor is 1921–1922-ben nem jelentkezett senki az állás betöltésére.¹⁵

⁸ A Beregi Ev. Ref Egyházmegye 1906. évi szeptember hó 5-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás könyvnyomda”, Beregszász. 1906. 14.o.

⁹ Uo. 9-10.o.

A Beregi Ref. Egyházmegye 1907. évi július hó 18-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1907. 22.o

¹⁰ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.o.

¹¹ A Beregi Ref. Egyházmegye 1908. évi április hó 6-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908. 4.o. (Továbbiakban: BRE 1908. április 6-ai jegyzőkönyve 1908.)

¹² Uo. 9.o.

¹³ Uo. 5.o.

¹⁴ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.o.

¹⁵ *Rusinkói Magyar Hírlap* 2. évf., 172. szám, 4.o. 1921. július 30.

Rusinkói Magyar Hírlap 2. évf., 197. szám, 4.o. 1921. augusztus 31.

A Beregi Ref. Egyházmegye 1922. április hó 20-án Beregszászba tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin nyomda, Beregszász. 1924. 5.o.

R. Vozáry Margitnak az édesanyja György Erzsébet, édesapja pedig R. Vozáry Gyula, aki amellet, hogy munkácsi állami gimnáziumi tanár volt,¹⁶ irodalomtörténeti író, lelkes magyar hazafi hírnevében is állt.¹⁷ Margitnak két testvéréről tudunk biztosan: az egyik lánytestvére R. Vozáry Erzsébet, aki elismert és nagyra becsült tanítónő volt a pápai református tanítóképző intézetben, s ahol közel 26 éven át tanított magyar, francia és német nyelvet.¹⁸ Fiútestvére pedig R. Vozáry Aladár országgyűlési képviselő, a Magyar Nemzeti Párt munkácsi kerületi ügyvezetője volt,¹⁹ munkácsi lapszerkesztő, az „Elszállt a turul” c. könyv írója (mely *az anyaországtól elszakított magyarság életét, életéért folytatott heroikus küzdelmét bemutatja be*; előszavát Hóman Bálint írta).²⁰ A magyarok bevonulása után kormányfőtanácsos lett. Felesége családja zsidó volt, így szíven viselte a zsidók ügyeit, és „Így történt” címmel kiadott könyvében az anyósa deportálástól történő megmentésről írt, ami végül is nem sikerült.²¹

Korláth Gyula és Margit házasságából négy gyermek született: Julianna 1910. április 9-én, József 1912. február 12-én, Margit 1920. április 26-án és Erzsébet 1922. október 30-án.²² Azt biztosan tudjuk, hogy utóbbi három gyereket mind ő keresztelte meg.²³ Ezen kívül 1910-ben magához vette bátyja, Korláth Albert repedei körjegyzőnek egyik kiskorú árváját, Korláth Saroltát. Két évvel később, 1912-ben édesapja halála után özvegy édesanyja és Korláth Albert másik kiskorú árvája, Korláth Ilona is hozzájuk került. Önéletrajzában azt írta, hogy így nehéz anyagi helyzetbe kerültek, mert megnövekedett a család, és a fonsi földek gyengén termettek. Emellet gondot okozott saját gyermekei, illetve Sarolta, Ilona neveltetése, iskoláztatása is. Az árvák helyzete megoldódott még 1920 előtt úgy, hogy tehetősebb rokonokhoz kerültek.²⁴ Saroltából tanítónő lett, 1941-ben az egyházmegyei gyűlésen kitűnő tanítóként minősítették a Beregújfaluban végzett tanításáért Györkéne Korláth Sarolta néven,²⁵ mert közben (29 évesen) 1932. augusztus 18-án férjhez.²⁶ Az esküvőn Korláth Gyula

¹⁶ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.o.

¹⁷ *Dunántúli Protestáns Lap*, 38. évf., 31. szám, 2.o. 1927. július 31.

¹⁸ Uo.

¹⁹ *Rusinkói Magyar Hírlap* 8. évf., 83. szám, 3.o. 1927. július 27.

²⁰ *Néptanítók lapja* 65. évf., 24. szám, 23.o. 1932. december 15.

²¹ *Új Kelet* 40. évf., 3464. szám, 11.o. 1959. december 18.

²² Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.o.

²³ TtREL I.8.d.22. 112. Születési akv. V.K. 71, 72. lap

TtREL I.8.d.22. 112. Születési akv. VI. 6. lap

TtREL I.8.d.22. 112. Születési akv. V. 13. lap

²⁴ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.o.

²⁵ A Beregi Református Egyházmegye 1941. évi június 6. napján Beregszászban tartott tanácsülésének jegyzőkönyve. Összeállította: GYÖRKE István. Kálvin nyomda, Munkács. 1942. 77.o. (Továbbiakban: BRE 1941. június 6-ai jegyzőkönyve 1942.)

²⁶ TtREL I.8.d.22. 112. Házassági akv. VI. 13. lap

volt az egyik tanú,²⁷ mint a menyasszony legidősebb (54 éves ekkor) férfi hozzátartozója. Sarolta férje az akkor 36 éves, özvegy Györke István beregújfalusi református lelkész, a későbbi Beregi egyházmegyei főjegyző lett. Férjét – aki a Napkeleti Baráti Kör ébredési mozgalom tagja volt – 1949 márciusában 25 évre ítélték, Mariföldre került kényszermunkalágerbe, és majd 1956 májusában szabadult.²⁸

Juliánna és József gyermekeinek az oktatásával kapcsolatban azt írta, hogy míg a bátyjától magához vett árvákat „sikerült céljukhoz jutatni, még Trianon előtt, de édes gyermekeink már elemi iskoláikon tul, magántanulással kénytelenek tanulói pályájukat elkezdni”.²⁹ Ez azért lehetett, mert Fornoson (akár az egész egyházmegyében) 1918–1919-es iskolai évben még folyt a tanítás, ám a következő, 1919/20-as tanévben már nem volt oktatás, és ez nem változott 1920 novemberéig sem.³⁰ Fél év múlva, 1921 júniusában meghalt az addigi tevékenkedő fornosi tanító,³¹ és amíg nem találtak helyébe új kántortanítót, addig ezt az állást Korláth felesége töltötte be.

Gyermekeiket magyar szellemben nevelték, magyar iskolákba adták. Julianna négy polgári iskolai magánvizsga után nagynénje – R. Vozáry Erzsébet jóvoltából – a Kecskeméti Tanítóképzőben tanítói oklevelet szerzett. Korláth azt írta ahhoz, hogy Julianna lánya *itthon*, a Magyarországtól elszakított területen oktathasson, Pozsonyban a magyar nyelvű tanítóképzőben is képesítést kellett szereznie. Miután ezt megtörtént, tanított Szernyén, Fornoson, majd a Magyarországhoz történt visszacsatolást követően Munkácson és Beregszászban is. Itt ismerkedett meg Fancsik György állami tanítóval, akivel 1940. július 4-én házasodtak össze Fornoson. 1941. április 9-én született meg lányuk, Judit, Korláth első unokája.³²

József fiukat a négy *magánpolgári után* íratják be a szülők előbb a Beregszászi Magyar Gimnáziumba, ahol a 4-6. osztályokat végezte, majd a Munkácsi Kerületi Akadémián érettségizett. Két évig cseh katonai szolgálatban volt, utána a Szernye-ármentesítő Társulatnál dolgozott. 1938-ban a Magyarországhoz való visszakerüléskor a magyar királyi postánál kapott munkalehetőséget Békéscsabán, majd Budapesten, 1944-ben itt volt *posta-központi*

²⁷ Uo.

²⁸ Egyházüldözés Kárpátalján 1944–1991. Kárpátaljai Magyar Könyvek 262. Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: DUPKA György. Szolyvai Emlékparkbizottság – Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2017. 45.o.

²⁹ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.o.

³⁰ A Beregi Református Egyházmegye 1920. évi november hó 25-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerkesztette: SÜTŐ Áron. Kálvin nyomda, Beregszász, 1924. 3.o.

³¹ A Beregi Ref. Egyházmegye 1921. évi szeptember hó 15 napján Beregszászba tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin nyomda, Beregszász. 1924. 3.o.

³² Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.o.

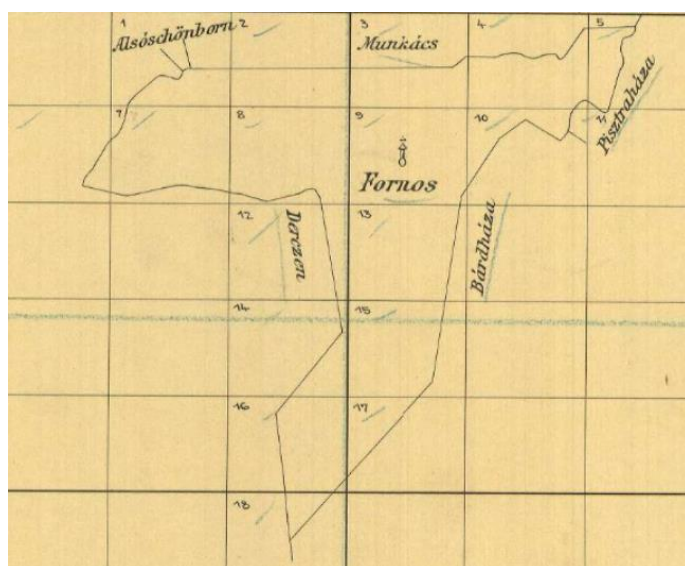
számtiszt.³³ Közben 1942. június 23-án megházasodott, Zámbery Sándor református lelkész lányát, Gyöngyit vette nőül (aki posta díjnoknő volt) a hetei templomban.³⁴

Margit és Erzsébet lányukat *a cseh megszállás alatt* a munkácsi magyar nyelvű 1-4. polgári iskolába adták be. Margit ezután édesanyja mellett volt a háztartásban segítség. 1942-ben részt vett egy féléves tanfolyamon a munkácsi kereskedelmi iskolában, ahol gyors gépirást és kereskedelmi tárgyakat tanult. Ezalatt Erzsébet is tovább vitte a családi hagyományt, ő is tanítónőnek tanult a legközelebbi tanítóképzőben, Munkácson.³⁵

3. Szolgálata és tevékenysége a Fornos Református Egyházközségben

3.1. Lelkeszi tevékenysége a csehszlovák időkben

Fornos az egykori Szernye-mocsár határában fekszik, *Alsóschönborn*, *Dercen*, *Bárdháza*, *Pisztráháza* és *Munkács* öleli körül. A történelmi Magyarország határain belül Bereg vármegyéhez tartozott a trianoni békediktátumig.

1. ábra. Fornos kataszteri térképének másolata az 1909. évi mérnöki nyilvántartás szerint³⁶

A vidéken 1880 és 1941 között öt népszámlálást tartottak, három a magyar, kettő pedig a csehszlovák időkben. Az alábbi táblázatban közölt adatok alapján látható, hogy a magyar többségű Fornoson – az idők során – a református vallásúak száma folyamatos növekedett, ellentétben más vallásokkal.

³³ Uo. 89.o.

Posta és Távirat Rendeletek Tára 50. szám. 10.o. 1941. október 17.

³⁴ *Az Őslakó* 5. évf., 25. szám, 3.o. 1942. június 28.

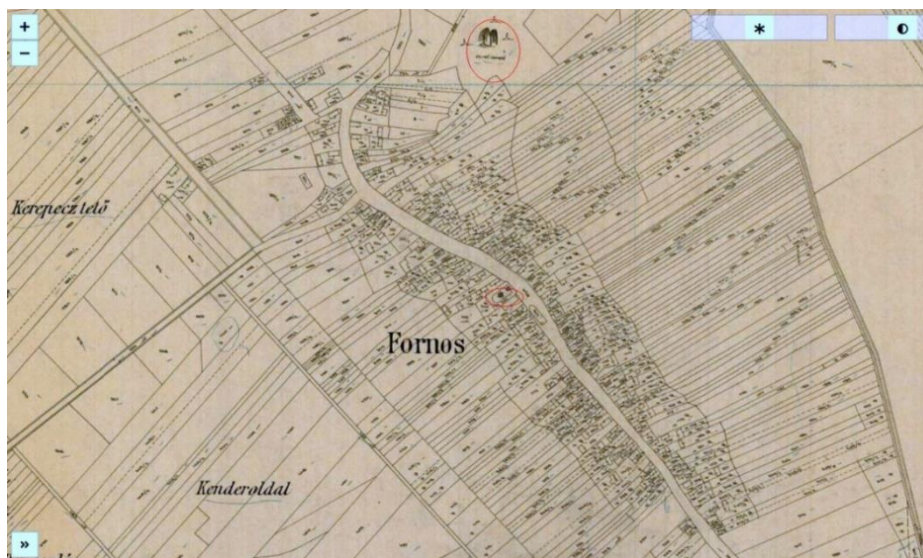
³⁵ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 89.o.

³⁶ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/12633/view/?pg=0&bbox=2925%2C-4505%2C6573%2C-2534> (2023. március 7.)

1. táblázat: Fornos lakosságának felekezeti összetétele a népszámlálási adatok alapján³⁷

Év	Összesen	Magyar ajkú	Római katolikus	Görög- katolikus	Református (evangélikus)	Izraelita	Egyéb
1880	525	489	14	34	452 (-)	25	-
1910	738	718	10	53	654 (1)	20	-
1921	767	747	7	52	687 (-)	21	-
1930	873	812	4	31	816 (-)	20	2
1941	989	986	1	10	957 (1)	11	9

Így Fornoson mindig is csak egy templom volt található a falu középpontjában, mely a többségi reformátusok tulajdona (helyét a kataszteri térképen a piros körben az apró csillag jelöli). A település északi határában található az akkor használt temetőjének a helye (ugyancsak piros körrel megjelölve).

2. ábra: Fornos kataszteri térképének részlete az 1909. évi mérnöki nyilvántartás szerint³⁸

Korláth Gyulát hivatalosan a Fornosi Református Egyházközségbe 1908. június 21-én iktatták be.³⁹ Az egyházmegyei közgyűlés (az ekkor 591 lélekszámú) a gyülekezetben betöltött állásában szeptemberben erősítette meg, az esperes által beterjesztett okmányokat megfelelőnek tartva.⁴⁰

³⁷ Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Szerk.: dr. KEPECS József. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996. 88.o. valamint Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Szerk.: dr. KEPECS József. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2000. 79.o.

³⁸ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/12633/view/?pg=8&bbox=1000%2C-6613%2C7087%2C-3350> (2022. 04. 03.)

³⁹ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 89.o.

⁴⁰ A Beregi Ref. Egyházmegye 1908. évi szept. hó 21-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908. 24-25.o. BRE 1908. április 6-ai jegyzőkönyve 1908. 9.o.

Évek múlva önéletrajzában a következőképpen emlékezett vissza kezdeti benyomásairól a gyülekezettel kapcsolatban: „...*első megfigyelésem az volt, hogy itt egy ősi református buzgó gyülekezet előtt állok, amely a hitélet terén sokat vár papjától. Felismertem mindjárt templom szeretőket, külső, belső formájában egyaránt. Arról is elég hamar meggyőződtem, hogy a belhivatalnokok iránti tisztelet és becsülés őszinte. Előttűnt már az is hogy itt „az alsó rend hallgatja, az erős az erőtlent ápolgatja”. Egyet értő, atyafiságos, szegény, munkás emberek ezek*”.⁴¹

Kántortanító édesapjától örökölte az ének és zene iránti szeretetét, emellett a sárospataki főiskolai énekkarban négy éven át volt *főprecentor*. Ezért is vette észre a fornos gyülekezetbe történt kerülésekor, hogy itt igen buzgón, de sok hibát ejtve énekeltek. A kántortanítóval beszélt erről, aki mondta, hogy ő is próbálkozott már ezt rendbe tenni, de ellenállásba ütközött a gyülekezet részéről. Korláth úgy határozott, hogy a gyülekezeti éneklést ő *megjavítsa*, de amikor ezt szóvá tette a vezetőknek, azok (a visszaemlékezése szerint) ezen megsértődtek.⁴² 1908 szeptemberétől az iskolás gyerekeknek kezdte el gyakoroltatni az énekek szabályszerű éneklését az iskolában, iskolán kívül. Emellett 1908. október 31-én a munkácsi gyülekezetben ünnepelték a reformáció 391. évfordulóját, ahol Korláth Gyula fornos lelkész vezette a Jakó István Főgimnáziumi Református énekkart, akik *gyönyörű precizitással* adták elő „Luther énekét”.⁴³

A konfirmandusok nyári tanításán és 1910 telén ifjúsági alkalmakon folytatta énektanítási tevékenységeit, amelyeknek látta az eredményét, és egyben a gyülekezet vezetőinél is megbecsülést szerzett vele. A szószékről hirdette meg, hogy vasárnap esténként zsoltárok éneklésének a gyakorlását szeretné a gyülekezetben, amelyre szép számmal gyűltek össze a gyülekezeti tagok. Asszonyoknak külön alkalmat szervezett. Mindkét alkalmon az ének gyakorlásán kívül bibliaolvasást és *népies felolvasást* tartott. Később már lehetősége volt *a már jól megismert ifjakból és férfiakból összeválogatott énekkar* megszervezésére is. Az előző kántor elhalálózása után az őt követő kántortanító már könnyen tudta a gyülekezet éneklését vezetni.⁴⁴

Ezeknek a szolgálatokban, alkalmakban gazdag időknek (egy időre) az első világháború vetett véget. Ez a megpróbáltatás Korláth visszaemlékezése szerint következőképpen érte érintette a fornos gyülekezetet: „*A világháború szenvedéseiből is bőven jutott egyházunk hiveinek. Sokan életökkel, épségökkel, lelki-testi-sorvasztó fogsággal*

⁴¹ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 89.o.

⁴² U.o.

⁴³ Bereg 35. évf., 45. szám, 4.o. 1908. november 8.

⁴⁴ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 90.o.

*fizettek a nemzet becsületes oltárán. Egyik harangunkat a hadvezetőség elreguirálta, de 1923ik évi okt. 7-én, az elvitt harang helyére 23 ezer koronás, önkéntes adományokból 352 és fél kilós harangot öntöttek.*⁴⁵ A harangot Egry Ferenc Kisgejőcön készítette, derül ki a ma napig a templomtoronyban található harang feliratán: ÖNTÖTTE EGRY FERENCZ KISGEJŐCZÖN. „ISTEN DICSŐSÉGÉRE KÉSZÍTETTE A FORNOSI EGYHÁZ 1923” (kép jobboldala felőli).

1. kép. A mai templom harangjai (a szerző felvétele)⁴⁶

Az első világháborút lezáró saint-germain-i és trianoni békeszerződések határozásai következtében a mai Kárpátalja, vele együtt Fornos (Fornoš néven) Csehszlovákiához került. A Magyar Református Egyház és az elszakított területek kénytelenek voltak egyházszervezetüket átformálni. A Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakítására 1923-ban került sor három egyházmegyéből: Ung, Ugocsa és Bereg.⁴⁷ A Fornos Református Egyházközség továbbra is a beregi egyházmegyéhez tartozott. Ennek az egyházmegyének az 1926-os közgyűlésén jelentették az akkori állapotokat, mely szerint *anyagi támogatásunk az állam részéről egyre szűkebbre vonatik*, illetve beszüntették az országos lelkeszi nyugdíjintézeti, illetve özvegy-árva segélyeket.⁴⁸

A csehszlovák államhatalom kötelékébe tartozásáról a tiszteletes úgy emlékezett vissza, hogy „A világháború gyászos eredménye, amely magyar hazánk borzalmas

⁴⁵ TtREL I.8.c.2. 8. fólió.

⁴⁶ A kisebb, a kép baloldali harangján is ugyanaz a felirat található, mind a nagyobbban, de az évszám nem szerepel rajta.

⁴⁷ PEYER-MÜLLER 1995. 20.o.

⁴⁸ A Beregi Refomátus Egyházmegye 1927. és 1928. években Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűléseinek jegyzőkönyve. Szerk.: MOLNÁR Ferenc. Kálvin nyomda, Beregszász. 1929. 5.o.

megcsonkításával végződött, minket az anyaországtól elszakított, egyházi életünk, ősi, „ékes és szép rendjébe” is több kevesebb ingadozást és zavart hozott. Az állam és egyház egymáshoz való viszonya megígért rendezésének, kínos sorvasztó késedelmessége s megalázó nehézségei, hit és nemzeti életünknek mindenütt és mindenkor való sértegetései, tengernyi keserűséggel töltötték el vezetőink és híveink szívét. Az államsegélyre utaltak napról napra súlyosbodó nyomora, a nélkülözések, erős eszközök a cseh hatóságok kezébe. Volt rá gondjuk, hogy egyházi téren is minden erősségünket gyengíthessék, híveink ősi szent erényét, egyházukhoz való hű ragaszkodásukat, társadalmi és politikai álnokságaikkal, megrontsák és pusztulásra vigyék. A vallásszabadság és türelem látszata alatt, államvédelmet adtak a legtolakodóbb szektáskodóknak, hogy gyengítsék hit és nemzeti egységünket s megzavarják békés egyetértésben levő híveinket és a türelmetlenség vádjával illethessék a hitéletromboló, szemérmetlen szekták elleni tiltakozásunkat. Ezek nyomán meg kellett hallanunk magunkról azt hogy Fornos sem beszélhet már békességes és egységes közéletéről sem községében, sem egyházában, mert ott is vannak pártok és hitehagyottak. Istennek különös gondja volt ránk. A veszély felismerésének bölcsessége nem engedte a meggyöngyülést odáig fejlődni, hogy a széthullás vagy gyűlölködés ördöge diadalmaskodjék közöttünk. Köszönhetjük ezt népünk, híveink hazája és egyháza iránti hű és igaz ragaszkodásának. (...) Volt része bőven híveink lelkének a megkísértésben. Ígérgetésben, fenyegetésben sőt a büntetésben nem volt hiány, de hiába. Az erkölcs és hitromboló nemzetközi pártok, nem találtak otthonra közöttünk. Voltunk titulálva értelmetlennek, butának, majd élehetetlennek, majd makacsnak, voltunk megfenyegetett irredenták úgy a saját fajtánkból kikerült ügynökök mind hatósági közegek részéről. Szenvedtünk inkább, mert kínosabbnak, elviselhetetlenebbnek látszott faj és hitgyalázó szégyenérzetünk, mint küzdelmes szegénységünk és megalázó mellőzöttségünk. Sok bánkódásunk és szorongásunk volt iskolánk sorsa felett. Az 1931. évben eltávozás folytán megürült felekezeti tanítói állásunk pályázataira 4 éven át, egyetlen esetben sem akadt megfelelő teljesítésű egyén. Az állam pedig bőségesen küldte a különféle hitű s meggyőződésű állam tanerők hadát. Egyházunkon kívüli mivoltuk és bántott; közszellemük felháborított bennünket. Ezeket tapasztalva nem láttuk célszerűnek a betöltést, reménykedve abban, hogy a jó Isten nem hagyja el benne bízókat, jöhetnek még jobb idők és szellemek hozzánk. Kántor hiányunkon úgy segítettünk, hogy gyülekezetünk tagjai közül megfelelő tudású egyének megbízást nyertek e szolgálat teljesítésére.⁴⁹

⁴⁹ Uo.

Ezekben az időben tehát Korláth Gyula tiszteletes fokozottan igyekezett a gyülekezetben a magyar identitást ápolni. A magyar kisebbség, a magyar nemzeti eszme iránt volt elhivatott egész családjával együtt.⁵⁰ Telenként, amikor nem voltak mezőgazdasági munkák, *magyar kulturális irodalmi és történeti nép nevelő* előadásokat rendezett. Korláth önéletrajzában a gyülekezetéről azt írta, hogy „Istennek legyen hála falunk népe, egészében, példát adó magyar magatartású volt. Bármilyen szegény is anyagiakban, magyar hitében, az idegen uralom, sem ámtással, sem erőszakkal, megtántorítani nem tudta.”⁵¹ Közben 1930-ban a sok rongálódással és az idő okozta bomlással megsérült templomot a hívek adakozásából 51 ezer korona értékben helyreállították.⁵²

2. kép. Korláth Gyula néhai farnosi református lelkész Orosz András bíró társaságában⁵³

A Korláth szolgálatának elején fiatalokból és férfiakból alapított énekkar később dalversenyekre jelentkezett, s egyházi és vallásos énekek mellett világi énekeket, magyar népdalokat is előadtak. Az énekkart az egyházmegyei jegyzőkönyvekben a 1926-ban említik először, mint az 680 lélekszámú gyülekezet egyesülete.⁵⁴ Részt vettek a Kárpátaljai Magyar Dalosszövetség országos dalosversenyein, ünnepélyein, amelyeket évente pünkösöd második napján rendeztek. Ott voltak 1934-ben Beregszászban, 1935-ben Munkácson („Hajtogassuk a kancsókat” című Szini-dal miatt jól megérdemelt sikert értek el),⁵⁵ 1936-ban Ungváron (különösen a „Kuruc dalegyveleg” tetszett a közönségnek tőlük),⁵⁶ és 1937-ben Huszton is.

⁵⁰ FODOR 2016. 345.o.

⁵¹ Itt viharzott át felettünk... I. kötet. 2008. 91.o.

⁵² TtREL I.8.c.2. 8. főlíó.

⁵³ A fényképet Orosz András néhai bíró unokája bocsátotta rendelkezésünkre, amit ezúton is köszönök neki.

⁵⁴ A Beregi Refomátus Egyházmegye 1927. és 1928. években Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűléseinek jegyzőkönyve. Szerk.: MOLNÁR Ferenc. Kálvin nyomda, Beregszász. 1929. 22.o.

⁵⁵ Kárpáti Magyar Gazda, 11. évf., 26. szám, 2.o. 1935. június 23.

⁵⁶ Kárpáti Magyar Hírlap 17. évf., 69. szám, 2.o. 1936. június 10.

Korláth azt írta, hogy 1938-ban Munkácson felejthetetlen élményt okoztak az ott egybegyűlteknek és egyben maguknak is az előadásukkal. Magyar érzetet erősítették az énekkar jeligéjének („*Szívet rázót, lelkesítőt, zengjen el a dal, zengjen a dal, – szabad, békés, boldog időt érjen – boldog szebb jövőt érjen, a magyar.*”), majd Vörösmarty a „Vén cigány”, Méder-Ivánfy „Kuruc dalok”, és végül Hubert K. „Szabadságdal” elénekelésével.⁵⁷

Fornos régi temetőjében található egy sír a következő felirattal: Becsülettel a hazáért / 1938-ban elesett rongyos katonák sír / állították a munkácsi rongyosok és barátai.

**3. kép: Ma a régi temetőben álló rongyos katonák sírja, mely az 1990-es években készült
(a szerző felvétele)**

Ez a sír egy rendhagyó eseménynek állít, mely akkor a falu közösségét nagyban érintette és felkavarta. 1938. október 1-jén a magyar kormány jegyzékben szólította fel a csehszlovák vezetést, hogy az 1938. szeptember 30-i müncheni egyezményben megfogalmazottak alapján kezdjenek tárgyalásokat velük, és a felvidéki magyarság kapja meg az önrendelkezés jogát. Közben Imrédy Béla miniszterelnök kérésére Kozma Miklós volt belügyminisztert megkérte, hogy szervezzon meg egy ruténföldi akciót. Ekkora már újraszerveződtek azok a szabadcsapatokat, („Rongyos Gárda”), melyek tagjai 1921-ben Nyugat-Magyarországon fegyveres felkeléseikkel a trianoni békeszerződésben elvett

⁵⁷ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 88.o.

területeket akarták visszaszerezni. Tehát a korábbi nyugat-magyarországi felkelők, vagy azok fiai 1930 októberének elején megkezdték a csehszlovák határon való átvonulást. A hat önkéntes századba tömörült 996 fős Rongyos Gárda, 20-30 fős csoportokban vonult, a cseh helyőrségek felé.⁵⁸

A gárda 1. századának 98 tagja 1938. október 9. után Munkács irányába vonult, majd október 11-ének reggelén táborot vertek a Dercen és Fornos között található Nyíres-erdőben. Amikor értesültek arról, hogy a cseheknek valakik elárulták tartózkodásuk helyét, három csapatra bomlottak: kettő átszökött *fényes nappal a nagyerdőbe*, azonban a harmadikat utolérték a csehek.⁵⁹ A szabadcsapatok tagjai kezdetben (32 fő, de 1–2 fornosi, derceni legény és gazda is segített nekik) hősieen küzdöttek az ágyukkal, tankokkal is felszerelt csehekkel. Késő délutánra Ungvár felől is jöttek cseh csapatok, így a túlerővel szemben nem sok esélyük maradt a rongyosoknak. Nagyon sokan közülük elesetek, néhányukat pedig elvittek a munkácsi várba kínzásra. Kevesen tudtak csak elmenekülni.⁶⁰

A két évvel a fenti események után *Az Őslakó* újságban azt írták, hogy nem engedték a csehek eltemetni pappal az elesett rongyosokat,⁶¹ azonban a több évtizeddel később megjelent Magyar Fórum *Elhallgatott történelem* című cikksorozatában azt lehetett olvasni, hogy az ütközet utáni másnap reggel a cseh csendőrség lezárta a környéket és kérték a helybeli magyarokat, hogy az elesett felkelőket temessék el.⁶² Az biztos, hogy cseh engedéllyel vagy anélkül, Korláth a meg nem állapított nevű harcosoknak megadta a végtiszteletet a fornosi gazdákkal együtt, és fejfát is állítottak a sírhalom fölé a következő felirattal: „*Kik hazánk oltárin, Élőkkel áldoztak, Hat magyar testvérünk, legyen áldottak. Béke legyen poraitok felett, legyen a mennyben örök üdvösségetek. Elesett magyar hőseinknek, a fornosi testvéreitek.*”⁶³

Ezen túl, a cseh hatalom által kihirdetett rögtönbíráskodási eljárás ellenére, Korláth feleségével és *legbizalmasabb embereivel* napokon át rejtegettek néhány rongyos katonát, közülük név szerint Prém Józsefet, dr. Sági Józsefet, Mikus Antalt és Szentiványi Deák Sámuel. Prém József kecskeméti városi tisztviselő hazatérése után emlékezett vissza arra, hogy 1938. október 18-án érkezett meg néhány társával Fornosra, amikor is a környéken széttöredezett csapatait gyűjtötte össze. Fornoson néhány napig szénapadláson bújtatták őket a

⁵⁸ BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–45. Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungarie 7. Szerk.: UDVARI István. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke és a Veszprémi Egyetem Tanárképző Kara, Nyíregyháza, 2005. 246-248.o.

⁵⁹ Uo. 248-249.o.

⁶⁰ *Az Őslakó* 3. évf., 42. szám, 1-2.o. 1940. október 20.

⁶¹ Uo.

⁶² *Magyar Fórum* 23. évf., 28. szám, 16.o. 2011. július 14.

⁶³ Uo.

környéken lévő cseh katonák elől. Nem maradtak itt sokáig, Fornosról október 21-én Kisgát községbe mentek.⁶⁴ Azonban a csehek ezt megtudták, és előbb Korláthot, majd feleségét letartóztatták. Ungvárra vitték őket a csehszlovák államügyészség fogházába. A bécsi döntés utáni másnap, november 3-án a magyar letartóztatott embereket kiengedték a fogházból, így kiszabadultak.⁶⁵

A Fornos és Dercen között elesett rongyos katonákról a következő években, a második világháború kitörését követően is koszorúzással emlékeztek meg a közös sírnál. 1941 novemberében a Rongyos Gárda budapesti díszszakasza személyesen tiszteletét tette a fornosi, derceni és pusztakerepeci síroknál. *Füsth László derceni igazgatótanító, valamint Korláth Gyula fornosi ref. lelkész, továbbá Dénesfay-Dinich Győző, Gyulai-Molnár Ferenc „rongyos” századosok és mások tettek hitvallást a közös magyar sorsvállalás és eszmények mellett.* A budapesti díszszakasszal együtt jött a Kalocsa melletti Uszód községből egy 74 éves özvegyasszony, akinek a fia, Vastag Bálint a fornosi közös sírban lett eltemetve. Korláthék hosszú időre vendégül látták az idős asszonyt.⁶⁶ Legközebb a sajtó az 1943. évi októberi megemlékezésről tudósított a *Szernye-mocsár körüli harcok 5. évfordulóján*, mely egyben a legutolsó megemlékezés volt, mert a következő év októberétől elkezdődött a szovjet megszállás. A megemlékezésen a Rongyos Gárda négytagú budapesti küldöttsége Kácsa (Molnár) és Dénesfay-Dinich Győzővel, és a munkácsi rongyosok Hasszán bég vezetésével (összesen 32-en) emlékeztek az elesettek sírhelyeinél, emléktábláinál Munkácson, Pusztakerepecen, Dercenben, Fornoson. Dénesfay-Dinich mellett Korláth Gyula mondott *megkapó* emlékbeszédet a község lakói előtt a fornosi sírnál.⁶⁷

Az 1938. november 2-ai bécsi döntés következtében – míg a szomszédos rutének által lakott Bártháza és Makarja nem, addig – Dercen és Fornos is visszakerült Magyarországhoz.⁶⁸ Az ekkor visszacsatolt területek túlnyomó része a beregi egyházmegyéhez tartozott (csak három egyházközsége maradt továbbra is cseh uralom alatt), mely visszacsatolását a Magyar Református Egyházhoz (azon belül a Tiszántúli Egyházkerülethez) a zsinat hivatalosan 1939. március 1-jén hagyta jóvá. Nem sokkal később az ungi és ugocsai egyházmegyék is visszatértek a debreceni egyházkerülethez.⁶⁹

Az első bécsi döntés után a magyar kormány és egyéb szervezetek igyekeztek segítségét nyújtani a visszacsatolt falvaknak elszenvedett sérelmeik után. Erre példa, hogy

⁶⁴ *Kecskeméti Ellenőr* 3. évf., 5. szám, 1-2.o. 1939. január 6.

⁶⁵ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 91.o.

⁶⁶ *Kárpáti Híradó* 18. évf., 241. szám, 6.o. 1941. október 24.

⁶⁷ *Kárpáti Híradó* 20. évf., 230. szám, 3.o. 1943. október 12.

⁶⁸ *Uj nemzedék* 20. évf., 256. szám, 7.o. 1938. november 11.

⁶⁹ PEYER-MÜLLER 1995. 374-385.o.

Budapesten egy nagy áruházcég, a Filléres Divatház részt vett egy olyan mozgalomban, amely Kárpátalja visszacsatolása után a csehszlovák uralom alatt szenvedett és lerongyolódott kárpátaljai községek talpra állítására, megsegítésére sietett. Az említett cég R. Vozáry Aladár országgyűlési képviselő ajánlására pénzbeli támogatást nyújtott a *húszéves cseh impérium alatt hőiesen magyar harcot álló* Fornos község szegényeinek 1939-ben, akik a *legnagyobb koldusságban sem voltak hajlandóak, bár kincseket ígértek minden itt lakó magyarnak, magát elszlávosítani*.⁷⁰ Havonta 200 pengőt küldtek, 1939 augusztusáig már 900 pengő érkezett.⁷¹ Korláth osztotta szét az adományt az általa választott 60 családnak – derült ki a céggel való levelezéseiből.⁷²

Egy hónappal később kitört a második világháború, melynek kezdetben a közvetett hatásait érezték Kárpátalján. Az egyházi élet is zavartalanul folytatódott. Fornoson például 1941. évi egyházmegyei rajz szerint 1941-ben Fornoson összes lakosságának 152%-a élt úrvacsorával. Ettől több mutatóval csak Dercen (158%) és Csetfalva (197%) rendelkezett.⁷³ Ez azt mutatja, hogy a háború kezdeti éveiben volt sok gyülekezeti tag, akik vágytak az úrvacsorai közösségre. Illetve a vallásoktatás is működött, Korláthot dicséretben részesítették a 1940/41-es tanévben a keresztyén életre való nevelő-oktatás szempontjából végzett tanításáért más lelkészekkel együtt. Emellett 1941-ben a helyi lelkészi javadalma Korláthnak 1.186.59 pengő volt, a kongrua 907.44 és a lakás pedig 523.51 pengő.⁷⁴

Korláth Gyula több évnnyi tevékenységében elengedhetetlen volt, hogy szolgálatában a gondnok és a presbiterek segítsék. 1940-ben egyik írásában ki is emelte: „*Egyházunk történetében emlékezésre érdemlegesen kívánczik az a tisztelő elismerés, amivel mind a rég, mind a közelmúltban élt és jelenben élő hűséges és vigyázó kurátoroknak és presbitereknek tartozunk, akiknek munkája nyomán van megtartásunk; akiknek gondjuk volt mindig arra, hogy a fegyelem, az igazság és az irgalmasság mindig meglegyen.*”⁷⁵ A 1940-es évek elején az egyháztanács tagjai Orosz Sándor gondnok, Bodnár János, N. Darcsi Sándor, Orosz András községi bíró, K. Kukri Mihály, Puskás Péter, P. Darcsi Mihály urbéres elnök, K. Darcsi Pál,

⁷⁰ *Textil Ipar Újság* 12. évf., 14. szám, 8.o. 1939. július 14.

⁷¹ *Esti Újság* 4. évf., 180. szám, 3.o. 1939. augusztus 9.

⁷² Uo.

⁷³ A Beregi Református Egyházmegye 1942. évi február hó 23. napján tartott tanács- és bírósági ülésének, 1942. évi március hó 6. napján tartott időszakai bírósági ülésének, 1942. évi augusztus hó 24. napján tartott tanács- és bírósági ülésének, 1942. évi október hó 15. napján tartott gyűlésének és bírósági ülésének jegyzőkönyvei. Összeállította: GYÖRKE István. Kálvin nyomda Munkács. 1943. 80. 163.o.

⁷⁴ A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1941. évi május hó 6–8. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Felelős kiadó: dr. BENEDEK Zsolt. Bethlen Gábor Irodalmi és nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1941. 557.o.

⁷⁵ TtREL I.8.c.2. 8. fólió.

Pap András, G. Darcsi Mihály, Kukri Vince helyettes gondnok, N. Kukri Sándor, Bányai Sándor egyházi tanácsosok voltak.⁷⁶

Tevékenységeit, amit a cseh időkben tett, nem feledték el azokban az időkben sem. Az 1940. október 8-án tartott Bereg vármegyei közgyűlésen osztották ki *Budapest székesfőváros* által készített 134 emlékérmét azoknak, akik a cseh uralom alatt rendíthetetlenül kitartottak a magyar ügy mellett. Korláth Gyula is részesült az emlékérmében, ahogy sógora, R. Vozáry Aladár is.⁷⁷ Szintén a cseh megszállás alatti magyar magatartásáért, magyar munkavégzéséért 1941-ben Nemzetvédelmi Keresztet kapott Korláth a feleségével együtt, és Orosz András községi bíró, Ferenc József, Darcsi Tamás, Orosz Sándor, Bodnár Miklós földművesek mellett.⁷⁸

A kezdeti éneklési szokások összeütközéseinek a rendezése után sikerült a gyülekezettel jó kapcsolatot kialakítani 1942-ben megírt életrajza szerint. Ezzel kapcsolatban a következőket jegyezte fel: „*Híveimmel gyülekezetemben az eltelt időm alatt – Istennek legyen hála – békességben egyetértésben éltem, az ő szelíd, békességszerető természetökkel nekem ez nem volt nehéz.*”⁷⁹ Egy ma is elő gyülekezeti tag pozitívan emlékezett vissza a tisztelettel kapcsolatban: „*Őszinte pap volt, igen meg voltunk vele elégedve, nemhiába szolgált itt negyven esztendeig. Szerette a falut, szerette a népet.*”⁸⁰

3.2. Életnek utolsó évtizede a szovjet megszállást követően

A 4. Ukrán Front 1944 októberétől kezdve szállta meg Kárpátalját, mely területet hivatalosan Szovjet-Ukrajnához 1945. június 29-én aláírt szovjet-csehszlovák szerződésben csatoltak hozzá.⁸¹

A szovjet intézkedések közül az egyik legsúlyosabb az 1944 novemberében történő málenkij robot volt a kárpátaljai magyarság számára, mely alatt három napos munkára hívtak be a munkaképes felnőtt férfiakat (18–50 év között), akiket végül lágerekbe szállítottak el és soha nem térhettek haza.⁸² Ez az etnikai alapú deportálás következtében *a református hívek radikális csökkenését jelentette, mivel „az internálás és kényszermunkára történő besorozás*

⁷⁶ Magyarország közhivatalinak cím- és adattára. Állami, vármegyei, városi és községi hivatalok évkönyve 1942. IV. évfolyam. Főszerk.: Dr. bellusi BAROSS Endre. Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára Kiadóhivatala, Budapest, 1942. 504.o.

⁷⁷ *Kárpáti Magyar Gazda* 16. évf., 41. szám, 1.o. 1940. november 17.

⁷⁸ *Az Óslakó* 4. évf., 40. szám, 4.o. 1941. november 16.

⁷⁹ Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 91.o.

⁸⁰ Özvegy Bányai Andrásné született Nagy Darcsi Piroska (1929 –) forrasi lakos, gyülekezeti tag, jelenleg nyugállományát tölti

⁸¹ MOLNÁR D. Erzsébet: A vidék szovjetizálása/szovjetesítése. In *Kárpátalja története. Örökségek és kihívások*. Főszerk.: CSATÁRY György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021. 501. 506.o.

⁸² Uo. 507-508.o.

átlagosan a gyülekezetek 20–25%-át vitte el”. Ennek a „kis munkának” fornosi áldozatai is voltak, akik családjainak a vigasztalásában a lelkésznek nagy szerepe volt akár az istentiszteletek alkalmával. Bár voltak olyan református lelkészek vagy segédlelkészek, akik elhagyták szolgálati helyüket 1944 őszén,⁸³ a 66 éves Korláth Gyula családjával együtt Fornoson maradt.

Az ateista irányultságú szovjetvezetés nem nézte el a kárpátaljai egyházak korábban gyakorolt függetlenségét, ezért szovjet mintára igyekeztek formálni őket. Ez azt jelentette, hogy szekularizálásba kezdtek, szétválasztották az egyházat és államot, az egyházat és iskolát, illetve minden oktatási intézményt állami tulajdonnak minősített át, az egyházi iskolák pedig a falvak és városok fennhatósága alá kerültek.⁸⁴ Így történt meg az, hogy a Korláth családot az új hatalom lakhelyükről elküldte, mivel abban az épületegyüttesben állami iskolát nyitottak. A kilakoltatott családot a község bírója, Orosz András fogadta be saját házába, itt éltek a tiszteletes haláláig.⁸⁵

4. kép: Korláth tiszteletes lakhelyét mutató emlékkő ma az iskola területén (a szerző felvétele)

A tiszteletes szolgálatait továbbra is végezte, minden nap reggelén volt istentisztelet, jártak is az idősebb gyülekezeti tagok. Az új állami iskolában tanult gyerekeket a Fornosra kirendelt igazgatónő figyelte az ablakból, hogy ki megy istentiszteletre, és aki volt, az másnap hiába felelt ötösre, csak kettést kapott. A fiataloknak a konfirmációi felkészítésre is volt lehetőség, melyet Korláth felesége vállalt magára.⁸⁶

⁸³ SZAMBOROVSKYKYNÉ Nagy Ibolya: Egyházpolitika szovjet módra. In *Kárpátalja története. Örökségek és kihívások*. Főszerk.: CSATÁRY György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021. 528.o.

⁸⁴ Uo. 529-530.

⁸⁵ Orosz Gyula (1938 –) fornosi lakos, gyülekezeti tag, jelenleg nyugállományát tölti

⁸⁶ Uo.

Az egyik gyülekezeti tag következőképpen emlékezett vissza Korláth Gyula halálával kapcsolatban. Az idős kora miatt legyengült tiszteletest, amikor a munkácsi kórházban ápták, egy templomba járó fornos hangosan köszöntötte látogatásakor, Korláth lelkesi mivoltát hangoztatva. A visszaemlékezés szerint a látogatót csendre intették (*ebben az időben a papokat ölték a szovjetek*), de ez már késő volt, mert a köszöntést meghallották, nem sokkal később olyan injekciót kapott a kórházban, amely a halálát okozta.⁸⁷ Nem tudjuk biztosan, hogy ez tényleg így történhetett-e a 74 éves tiszteletessel (a 36 éves görögkatolikus püspök, Romzsa Tódor halt meg merénylek által beadott injekciótól a munkácsi kórházban),⁸⁸ a halotti anyakönyvben a halál (mely történt 1953. február 3-án) okának, a *vészes vérszegénység* van megnevezve. Két nappal később, február 5-én volt a Korláth Gyula temetése, akit lelkipásztorokként – a fornos anyakönyv bejegyzése szerint – Gencsy Béla főesperes, Fóris Endre munkácsi és Vacs István derceni tiszteletesek búcsúztattak. Utóbbi lelkész 1953 januárjától kezdődően vezette a fornos gyülekezet anyakönyvi adatait.⁸⁹

Korláth sírhelye mind a mai napig megtalálható a község régi temetőjében. Azonban a sírkövön születési évszámát elírták, mert azon az 1880-as év szerepel, pedig a tiszteletes 2 évvel korábban, 1878-ban született.

⁸⁷ Özvegy Bányai Andrásné született Nagy Darcsi Piroska (1929 –)

⁸⁸ Romzsa Tódor püspök hitvallása és vértanúhalála. Készült Puskás László atya boldoggáavatási életrajzi anyagai nyomán. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2000. 45.o.

⁸⁹ KREML: anyakönyvi iratok. A Fornosi ref. egyház anyakönyvei 1950–80. 72.o. 5. szám.

5. kép. Korláth Gyula néhai lelkész sírhelye a falu régi temetőjében (Szerző felvétele)

Halála után felesége és lánya, Erzsébet (Margit korábban férjhez ment Nagyberegre) Fornosról Magyarországra költöztek.⁹⁰ Valószínűleg idősebb gyermekeihez mehetett R. Vozáry Margit, mert Julianna lánya haláláról 1984 decemberében írtak a *Hajdú-Bihari Naplóban*, hogy 74 éves korában hosszú és súlyos szenvedés után hunyt el.⁹¹ Korláth József pedig munkáiból kifolyólag Magyarországon telepedett le, s alapított családot.⁹² Később felesége, özvegy Korláth Józsefné Zámboi Gyöngyi haláláról szintén a *Hajdú-Bihari Naplóban* adott értesítést a család, illetve 2003-ban pedig ugyanitt emlékeztek meg gyermekeik őröla és férjéről.

93

⁹⁰ Özvegy Bányai Andrásné született Nagy Darcsi Piroska (1929 –)

⁹¹ *Hajdú-Bihari Napló* 41. évf., 284. szám, 6. o. 1984. december 4.

⁹² Itt viharzott át felettünk... I. kötet 2008. 89.

⁹³ *Hajdú-Bihari Napló* 44. évf., 36. szám, 6.o. 1987. február 12., és *Hajdú-Bihari Napló* 60. évf., 28. szám, 12. o. 2003. február 3.

Összefoglaló

Dolgozatomban Korláth Gyula (1878–1953), a kárpátaljai magyar reformátusság történelmében mindezidáig kevésbé ismert személyének életútját és lelkeszi tevékenységét mutattam be elsősorban írott forrásokra támaszkodva.

Az értelmiségi családból származó Korláth Gyulának lelkeszképzése, házasságkötése és gyermekei születésén kívül az életének egyik meghatározó pontja volt, hogy egy teljesen idegen és messzi községbe, Fornosra került lelkeszi állásra. Itt a kezdeti akadályokat könnyen véve a gyülekezetben megbecsülést szerzett családjával együtt, mely egész 45 évnyi szolgálatában végigkísérte. Nem véletlen az, hogy szovjetek általi kilakoltatásakor is segítő, befogadó ajtókra talált és nem hagyta el gyülekezetét. Az egyházközségi élet az ő lelkeszsége alatt különösen gazdag volt szervezett alkalmakban. Szívén hordozta a magyar identitás ápolásának a kérdését főleg a gyülekezet és a saját maga számára is megviselő, bizonytalan, más államalakulatokhoz kerülő időkben. Felebarátai iránti szeretetét mutatta meg akkor, amikor saját szabadságát kockáztatva idegen rongyos katonákat bújtatott. Kiemelkedő, tevékeny személye példát ad az utókor szülötte számára.

A kutatás során azonban pár nehézséggel találtam magam szemben, mivel a téma sokszínű forrásai miatt egy-egy eseménnyel kapcsolatban különböző, néha ellentétes tényeket találtam. Illetve Korláth Gyula gyülekezettörténeti és önéletrajzi írásait sokszor kritikai szemmel kellett nézni, mert azok csak az ő saját nézőpontját képviselték az általa leírt eseményekkel és saját magával szemben. A kutatási témát nem tartom lezártnak, mert a szovjet időszyakkal kapcsolatos életrajzi részek hiányosak, de nem lehet tudni, hogy a munkában felhasznált közvetlen forrásokon (visszaemlékezéseken) kívül milyen közvetett forrásokban kellene keresni információkat.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

Elsődleges források

1. A Beregi Ev. Ref Egyházmegye 1906. évi szeptember hó 5-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: MÍZSÁK Péter. „Haladás könyvnyomda”, Beregszász. 1906.
2. A Beregi Ref. Egyházmegye 1907. évi július hó 18-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1907.
3. A Beregi Ref. Egyházmegye 1908. évi április hó 6-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908.
4. A Beregi Ref. Egyházmegye 1908. évi szept. hó 21-ik napján Beregszászba tartott köz- és bírósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SERES Ábrahám. Grünstein Mór könyvnyomdája, Munkács, 1908.
5. A Beregi Ref. Egyházmegye 1921. évi szeptember hó 15 napján Beregszászba tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin nyomda, Beregszász. 1924.
6. A Beregi Ref. Egyházmegye 1922. április hó 20-án Beregszászba tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk.: SÜTŐ Áron. Kálvin nyomda, Beregszász. 1924.
7. A Beregi Refomátus Egyházmegye 1927. és 1928. években Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűléseinek jegyzőkönyve. Szerk.: MOLNÁR Ferenc. Kálvin nyomda, Beregszász. 1929.
8. A Beregi Refomátus Egyházmegye 1927. és 1928. években Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűléseinek jegyzőkönyve. Szerk.: MOLNÁR Ferenc. Kálvin nyomda, Beregszász. 1929.
9. A Beregi Református Egyházmegye 1920. évi november hó 25-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerkesztette: SÜTŐ Áron. Kálvin nyomda, Beregszász, 1924.
10. A Beregi Református Egyházmegye 1941. évi június 6. napján Beregszászban tartott tanácsülésének jegyzőkönyve. Összeállította: GYÖRKE István. Kálvin nyomda, Munkács. 1942.
11. A Beregi Református Egyházmegye 1942. évi február hó 23. napján tartott tanács- és bírósági ülésének, 1942. évi március hó 6. napján tartott időszaki bírósági ülésének, 1942. évi augusztus hó 24. napján tartott tanács- és bírósági ülésének, 1942. évi október hó 15.

- napján tartott gyűlésének és bírósági ülésének jegyzőkönyvei. Összeállította: GYÖRKE István. Kálvin nyomda Munkács. 1943.
12. A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Budapesten, 1941. évi május hó 6–8. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve. Felelős kiadó: dr. BENEDEK Zsolt. Bethlen Gábor Irodalmi és nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1941.
 13. *Az Óslakó*
 - a. 3. évf., 42. szám. 1940. október 20.
 - b. 4. évf., 40. szám. 1941. november 16.
 - c. 5. évf., 25. szám. 1942. június 28.
 14. *Bereg* 35. évf. 45. szám. 1908. november 8.
 15. *Dunántúli Protestáns Lap*, 38. évf. 31. szám. 1927. július 31.
 16. *Esti Újság* 4. évf. 180. szám. 1939. augusztus 9.
 17. *Hajdú-Bihari Napló*
 - a. 41. évf., 284. szám. 1984. december 4.
 - b. 44. évf., 36. szám. 1987. február 12.
 - c. 60. évf., 28. szám. 2003. február 3.
 18. <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/12633/view/?pg=0&bbox=2925%2C-4505%2C6573%2C-2534> (2023. 03. 07.)
 19. <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/12633/view/?pg=8&bbox=1000%2C-6613%2C7087%2C-3350> (2022. 04. 03.)
 20. Itt viharzott át felettünk... I. kötet. Református lelkész-önéletrajzok Kárpátaljáról és Partiumból, 1942-ből. Vál. és sajtó alá rend.: SZABADI István. TtREL, Debrecen, 2008.
 21. *Kárpáti Híradó*
 - a. 18. évf., 241. szám. 1941. október 24.
 - b. 20. évf., 230. szám. 1943. október 12.
 22. *Kárpáti Magyar Gazda*
 - a. 16. évf., 41. szám. 1940. november 17.
 - b. 11. évf., 26. szám. 1935. június 23.
 - c. 17. évf., 69. szám. 1936. június 10.
 23. *Kecskeméti Ellenőr* 3. évf., 5. szám. 1939. január 6.
 24. Kárpátaljai Református Egyház Múzeuma és Levéltára: Anyakönyvi iratok. A Fornosi ref. egyház anyakönyvei 1950–80.
 25. *Magyar Fórum* 23. évf., 28. szám. 2011. július 14.

26. Magyarország közhivatalinak cím- és adattára. Állami, vármegyei, városi és községi hivatalok évkönyve 1942. IV. évfolyam. Főszerk.: Dr. bellusi BAROSS Endre. Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára Kiadóhivatala, Budapest, 1942.
27. *Néptanítók lapja* 65. évf., 24. szám. 1932. december 15.
28. Orosz Gyula (1938 –) fonsi lakos, gyülekezeti tag, jelenleg nyugállományát tölti
29. Özvegy Bányai Andrásné született Nagy Darcsi Piroska (1929 –) fonsi lakos, gyülekezeti tag, jelenleg nyugállományát tölti
30. Posta és Távirida Rendeletek Tára 50. szám. 1941. október 17.
31. *Rusinkói Magyar Hírlap*
 - a. 2. évf., 172. szám. 1921. július 30.
 - b. 2. évf., 197. szám. 1921. augusztus 31.
 - c. 8. évf., 83. szám. 1927. július 27.
32. *Textil Ipar Újság* 12. évf., 14. szám. 1939. július 14.
33. Tiszántúli Református Egyházkerület Leváltára, Debrecen (TtREL)
 - a. TtREL I.8.c.2.
 - b. TtREL I.8.d.22. Születési akv. V.
 - c. TtREL I.8.d.22. Születési akv. VI.
 - d. TtREL I.8.d.22. Házassági akv. VI.
 - e. TtREL I.8.d.22. Születési akv. V.K.
34. *Új Kelet* 40. évf., 3464. szám. 1959. december 18.
35. *Uj nemzedék* 20. évf., 256. szám. 1938. november 11.

Másodlagos források

36. BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Magyarok, rusinok, csehek és ukránok 1918–45. Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungarie 7. Szerk.: UDVARI István. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke és a Veszprémi Egyetem Tanárképző Kara, Nyíregyháza, 2005.
37. Egyházüldözés Kárpátalján 1944–1991. Kárpátaljai Magyar Könyvek 262. Szolyvai Emlékparkbizottság – Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2017.
38. FODOR Gusztáv: Adattár: Kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz (1523–2016). Református múltunk kezesség I. Narancsik Imre Kutatói Műhely, Tiszaszentimre, 2016.
39. Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Szerk.: dr. KEPECS József. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1996.

40. Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Szerk.: dr. KEPECS József. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2000.
41. MOLNÁR D. Erzsébet: A vidék szovjetizálása/szovjetesítése. In *Kárpátalja története. Örökségek és kihívások*. Főszerk.: CSATÁRY György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021.
42. PEYER-MÜLLER, Fritz: A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között - kitekintéssel a jelenre. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztály, Budapest, 1995.
43. Romzsa Tódor püspök hitvallása és vértanúhalála. Készült Puskás László atya boldoggáavatási életrajzi anyagai nyomán. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 2000.
44. SZAMBOROVSKYNÉ Nagy Ibolya: Egyházpolitika szovjet módra. In *Kárpátalja története. Örökségek és kihívások*. Főszerk.: CSATÁRY György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021.